

Unieke vrouwen

Gesprek met Els Kloek over 1001 opmerkelijke vrouwen

De levens van 1001 gewone en opmerkelijke vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis zijn onlangs vastgelegd in een lexicon onder redactie van historica Els Kloek. Ze werkte er bijna tien jaar aan. 'Je staat versteld wat er aan informatie bovenkomt. Je krijgt het idee dat je de geschiedenis echt beet hebt.'

Bij feminisme denken we meestal aan de jaren zeventig van de 20ste eeuw, maar al eerder streefden vrouwen naar meer erkenning of verbetering van hun positie. Aletta Jacobs kennen we natuurlijk, maar minder bekend is archivaris Hermine Moquette (1869-1945). Zij publiceerde in 1915 *De vrouw*, een tweedelige monografie over de geschiedenis van vrouwen in Nederland die door de critici werd neergesabeld. Of letterkundige Johanna Nijland (1870-1950), die in 1898 de 'Historische Afdeeling' samenstelde van de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid, door historicus P.J. Blok afgedaan als een 'uitdraagerij'. Vooral met deze voorlopers van vrouwengeschiedenis voelt historica Els Kloek (hoofd Digitale naslagwerken Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis) zich verwant. Kloek deed veel voor de erkenning van vrouwengeschiedenis als onderzoeksveld en verwierf in 2009 brede

bekendheid met *Vrouw des Huizes*, een cultuurgeschiedenis van de Nederlandse huisvrouw. In 2005 startte ze het Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland (dvn) van vrouwen geboren voor 1850.

Nu is er het boek *1001 vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis*, dat de levens van bovengenoemde en andere vrouwen vlot en zakelijk beschrijft. Deze papieren uitgave is aangevuld met vrouwen die na 1850 zijn geboren en ook in het dvn zijn opgenomen. Aan de publicatie werkten bijna

➔ Links: Margaretha van York (1446-1503), echtgenote van Karel de Stoute, hertog van Bourgondië, landsheer der Nederlanden. Alle afbeeldingen bij dit artikel zijn afkomstig uit Els Kloek, *1001 vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis*, Uitgeverij Vantilt, 2013.

Rechts: Divara van Haarlem (1511-1535), 'koningin' der wederdopers genoemd. Zij leefde in concubinaat met Jan Matthijsz. van Haarlem en trouwde in 1535 in Münster met Jan Beukelsz. van Leiden. Beiden waren vooraanstaande profeten van de wederdopers.

driehonderd auteurs mee. Het is een stevig, compact boek met lichttroze papier als knipoog naar vrouwelijkheid, maar met een strakke vormgeving. 'Vrouwelingen krijgen gauw iets tuttig', stelt Kloek. 'Daarom wilde ik het zakelijk houden.' De vermaarde boekenontwerpster Irma Boom liet zich hiervoor inspireren door het werk van een voorgangster, Wilhelmina Drupsteen (1880-1966), die de catalogus ontwierp voor de tentoonstelling 'De Vrouw 1813-1913'. Het heeft vrijwel hetzelfde formaat als *1001 vrouwen* maar door de kaften van Kloeks exemplaar zijn twee koordjes geregen. Zo kun je het boek als een handtasje dragen.

↑ Anna van Egmond (1533-1558), eerste echtgenote van Willem van Oranje, met wie zij in 1551 in Buren trouwde.

↑ Aleida Greve (1670-1742), amateurschilderes en stichteres van het Vrouwenhuis in Zwolle.

Masculien vak

1001 vrouwen is een prachtig naslagwerk waarin je eindeloos kunt grasduinen naar bekende en onbekende vrouwen: van Annie M.G. Schmidt en Audrey Hepburn tot kunstenaars Rachel Ruysch en beeldenbestormster Weyn Ockers, die als straf voor haar daden werd verdrongen in een met water gevuld wijnvat.

'Hartverscheurende verhalen zitten erbij, vooral over

'Met dit lexicon geven we deze vrouwen hun individualiteit terug'

doopsgezinde en van hekserij beschuldigde vrouwen', vertelt Kloek. 'Al die verhalen zijn door nazaten gekoesterd en gedocumenteerd: in kronieken, in familiearchieven. Je staat versteld wat er aan informatie bovenkomt als je aan touwtjes gaat trekken. Zodra je naar documentatie over die vrouwen kijkt, heb je het idee dat je de geschiedenis echt beet hebt. Dan zie je hoe de loop der dingen gewone levens beïnvloedt.'

Die verhalen over bijzondere vrouwen zijn met de modernisering van de geschiedschrijving vanaf de 19de eeuw uit zicht geraakt. Het accent verschoof naar grote lijnen en officiële bronnen, en vrouwen ontbreken vaak in die bronnen. Kloek beschouwt haar werk daarom als 'de achterkant van

geschiedschrijving'. Met de opkomst van vrouwengeschiedenis kwamen vrouwen wel weer in beeld maar meestal als collectief. 'Met dit lexicon geven we deze vrouwen hun individualiteit terug en dragen we bij aan meer gelijkheid in de geschiedschrijving. Geschiedenis is nogal een masculien vak, vrouwen krijgen te weinig aandacht. Ik ben voor meer gelijkheid in de geschiedschrijving, maar wars van ideologie in de wetenschap. Dat heeft in mijn loopbaan soms gewrongen, maar met dit boek heb ik een oplossing gevonden. De cirkel is rond.'

Frustratie

Al lezende valt op dat het traditionele beeld van de ondergeschikte, passieve vrouw enige bijstelling behoeft, vooral waar het gaat om de Middeleeuwen en vroegmoderne tijd. Daar komen we geregeld vrouwen tegen die op allerlei terreinen van zich lieten spreken of invloed uitoefenden, zoals de joodse zakenvrouw Hanna von Recklinghausen (1332-na 1349) of Sybrich Willemsdochter (1370-ca 1532), raadgeefster van de Deense koning. 'Vrouwen gaven boekjes uit, schilderden, bemoeiden zich met kerkzaken en politiek', bevestigt Kloek. 'Ze zochten de gaatjes op om ondanks alle maatschappelijke beperkingen te kunnen doen wat ze wilden. Overigens moeten we zulke conclusies niet te snel trekken. Omdat we weten dat vrouwen weinig

↑ Links: Esmée van Eeghen (1918-1944), verzetsvrouw. Ze hielp met het smokkelen van joodse kinderen uit Amsterdam naar het noorden van het land. Rechts: Sophia Offermans (1829-1906). Zij gold als een van de grootste (opera-)zangeressen van de 19de eeuw.

te vertellen hadden, letten we extra op wat ze wél konden en deden. Zodoende zijn we geneigd om van een vrouw die de bevoegdheid kreeg om oorkonden te tekenen, te zeggen dat ze op macht uit was. Zulke waardeoordelen moet je vermijden.'

Kloek ziet wel een verschil met de periode na 1850. 'Dan zie je opeens de frustratie. De wereld gaat open voor vrouwen, maar veel deuren blijven gesloten. Iemand als Marie Baale (1875-1947), de eerste vrouwelijke doctor in de klassieke letteren van Europa, liep later volkomen vast. Bij een sollicitatie werd ze gepasseerd door een mannelijke collega, ze kon geen baan aan de universiteit krijgen. Of kunstenaar Suze Robertson (1855-1922), die aan een heel eigen oeuvre werkte en toch niet werd opgenomen in het coterietje.' Voor een plaatsje in het lexicon moesten vrouwen zijn overleden. Verder hanteerden de samenstellers nog twee criteria: prestatie en reputatie. 'Als een vrouw een dichtbundeltje had gepubliceerd, maar we konden niets vinden over haar leven, viel ze af. Daarbij maakten we één uitzondering: als we geen biografische informatie hadden maar wel een sterk verhaal, kon iemand er toch in komen. Zoals Mayken

De beha van Mata Hari

Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam – vlak naast het Allard Piersonmuseum – houdt t/m 20 mei een tentoonstelling rond *1001 vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis*. Er zijn enkele opmerkelijke objecten te zien, zoals de schoenen van reuzin Trijntje Kever, het pistool van Hannie Schaft en de beha van Mata Hari.

Bijzondere Collecties

Oude Turfmarkt 129, Amsterdam
www.bijzonderecollecties.uva.nl

van den Hert, die in 1587 meehielp bij het beleg van Sluis. De versterking die zij met andere vrouwen bouwde, werd de Venusheuvel genoemd.'

Crowdfunding

Dat *1001 vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis* zo mooi is uitgegeven, is te danken aan crowdfunding waarmee het grotendeels is gefinancierd. Het publiek kon het project steunen door een vrouw te adopteren voor minimaal vijftien euro. De wetenschappelijke wereld heeft volgens Kloek nauwelijks oog voor het belang van biografische naslagwerken. 'Je draagt er geen excellentie mee uit, het wordt niet echt als wetenschap gezien, maar gewoon als een verzameling biografietjes. Wij richten ons op een breed publiek, zonder wetenschappelijk water bij de wijn te doen.

Nederland loopt wat die waardering betreft achter bij veel Europese landen. Het zal ook iets te maken hebben met het idee dat je niet met je kop boven het maaiveld mag uitsteken.'

Verhalen over mensen verlevendigen het beeld van de geschiedenis en maken die toegankelijker, vindt Kloek. Zo stond ze ook aan de wieg van het Biografisch Portaal Nederland en was ze hoofdredacteur van de populair-historische boekenreeks *Verloren Verleden* over spraakmakende gebeurtenissen en personen uit de Nederlandse geschiedenis. Historici doen volgens haar te weinig aan popularisering van hun vak. 'Het zijn vooral neerlandici als Herman Pleij en Frits van Oostrom die geschiedenis voor het grote publiek aansprekend maken. Historici zijn daar veel terughoudender in. Populariseren is ook moeilijker dan wetenschap bedrijven.'

'Ik heb in dit boek het woord vrouwengeschiedenis zoveel mogelijk vermeden'

Toekomst

Hoe ziet Kloek de toekomst van vrouwengeschiedenis? Gaat vrouwengeschiedenis op in algemene geschiedenis of markeert het lexicon een nieuw begin? Beide, denkt ze. 'Vrouwengeschiedenis is inmiddels geaccepteerd en voor jongere historici hoeft dat onderscheid niet meer zo. Ik heb in dit boek het woord vrouwengeschiedenis zoveel mogelijk vermeden. Toch heeft dit project veel belangwekkend materiaal opgeleverd. Mijn specialisatie zijn de 16de en 17de eeuw, maar vrouwen uit de 19de en 20ste eeuw vind ik ook ontzettend interessant. Vooral de levens van vrouwen uit de eerste feministische golf zijn onvoldoende uitgezocht. Er is dus nog veel werk te doen.'

Els Kloek, *1001 vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis* (Nijmegen 2013), Uitgeverij Vantilt, 1524 blz., € 39,50.